Landschap Overijssel

Natuurherstel op de Lemelerberg

Vragen en antwoorden over de werkzaamheden op de Lemelerberg die noodzakelijk zijn voor Natura 2000.

Waarom zijn er natuurherstelmaatregelen nodig op de Lemelerberg? 2
Waarom is uitbreiding van heide op de Lemelerberg belangrijk? 3
Meer heide, wat betekent dit voor de planten en diersoorten? 3
Welk resultaat willen jullie uiteindelijk behalen? 3
Welke effecten hebben de maatregelen tot nu toe gehad? 3
Wat gebeurt er als jullie niets doen? 4
Kan de doelstelling ook bereikt worden door minder bomen te verwijderen? 4
Waarom willen jullie terug naar vroeger? 4
Wordt de boskap gecompenseerd? 4
Het is toch zonde van de bomen? 5
Bomen zijn toch waardevol omdat ze CO2 opnemen? Hoe zit dat met klimaatverandering? 5
Worden de bomen gekapt om geld aan te verdienen? 5
Wat zijn de gevolgen voor dieren die nu in het bos leven? 6
Hoe wordt gecontroleerd of het natuurherstel het juiste effect bereikt? 6
Wat zijn de voordelen van gefaseerd heide ontwikkelen? 6
Wat levert recreanten het nieuwe landschap op? 7
Hoe lang duurt het voordat er weer heide groeit op de omgevormde delen? 7
Hoe voorkomt Landschap Overijssel dat de herstelde heide opnieuw begroeid raakt met bomen? 7
Vragen over de uitvoering van werkzaamheden 8
Wie is de opdrachtgever van de maatregelen en wie voert ze uit? 8
Houden jullie rekening met de aanwezige planten en dieren bij de uitvoering van het werk? 8
Wat gaat er gebeuren nadat de bomen zijn verwijderd? 8
Waar gaan de boomstammen heen? 8
Wat merkt de bezoeker van de houtkap? 9
Wat gebeurt er met de routes? 9
Is het natuurgebied Lemelerberg tijdens het natuurherstel gewoon toegankelijk? 9
Is het Theehuis Lemelerberg bereikbaar? 9
Wie kan ik bellen met vragen of opmerkingen? 9

Waarom zijn er natuurherstelmaatregelen nodig op de Lemelerberg?

Het heidelandschap is zeldzaam geworden in Nederland: bijna 90% is in de afgelopen honderd jaar verdwenen. Ook de natuur op de Lemelerberg heeft het zwaar en staat onder druk. De Lemelerberg is een bijzonder en waardevol heidelandschap met verschillende soorten heide, jeneverbessen, stuifzand en veel verschillende dier- en plantensoorten zoals de zandhagedis, de nachtzwaluw en het heideblauwtje. Vanwege de bijzondere, en vooral ook kwetsbare, planten en dieren die er leven, is de Lemelerberg een Natura 2000-gebied en heeft Landschap Overijssel de verplichting haar te beschermen en te behouden voor de toekomst.

Om de plant- en diersoorten die er leven te beschermen, is het belangrijk dat er genoeg open ruimte en licht blijft zodat de heide de ruimte krijgt om te groeien. Sommige bomen, zoals dennen en sparren, groeien snel en verdringen de heide. Door gericht bos om te vormen naar heide, wordt het oppervlak heide groter en robuuster. Zo versterken we het leefgebied van alle bijzondere planten en dieren die er leven zoals de levendbarende hagedis en adder, en vogels als geelgors en boompieper, nachtzwaluw en boomleeuwerik.

Om welke natuurherstelmaatregelen gaat het?

Op de Lemelerberg wordt het gevarieerde heidelandschap teruggebracht. Het gaat om Natura 2000-herstelmaatregelen, die Landschap Overijssel als terreinbeheerder uitvoert in opdracht van de provincie Overijssel. De werkzaamheden zijn gericht op behoud van biodiversiteit (de diversiteit aan planten en dieren) op de Lemelerberg. Dit betekent dat er een leefgebied blijft voor alle huidige dieren en planten. Dus én bos én heidevelden, bronnetjes, zandverstuivingen enzovoort.

We verwijderen een deel van de bomen om de heide en jeneverbes die daar vroeger groeide, weer een kans te geven op herstel. Hiermee verbinden we ook de kleine heideveldjes op de Lemelerberg die door de bomengroei geïsoleerd zijn komen te liggen. Met her verbinden van deze stukken kunnen dieren hun soortgenoten weer bereiken en zal de soort versterken. Met deze maatregelen wordt de natuur sterker, is de historische gelaagdheid van het landschap beter te zien en keert het (uit)zicht op de berg keert terug.

De werkzaamheden bestaan vooral uit:

- Omvormen van bos naar heide en hiermee herstellen van de verhouding bos-heide
- Bosgrond plaggen en waar nodig afschrapen zodat een open bodem ontstaat waar de heide en alle kruiden, bloemen en planten die daarbij horen, kunnen kiemen
- Verjonging en uitbreiding van jeneverbessen stimuleren
- Aanbrengen van heidemaaisel (zaden)
- En het aanbrengen van steenmeel

Waarom is uitbreiding van heide op de Lemelerberg belangrijk?

Op de Lemelerberg is veel heide de afgelopen decennia begroeid geraakt door bos. De bomen, zoals dennen en berken, groeien snel en profiteren onder andere van de stikstofneerslag die werkt als meststof. Heide en jeneverbessen groeien juist op 'schrale' grond, ofwel een zo min mogelijk bemeste bodem. Het bos krijgt dus al snel de overhand op de heide en jeneverbessen. Doen we niets, dan verdwijnt het heidelandschap met alle bijzondere planten en dieren die er leven en houden we bos over. We hebben in Nederland veel bos, maar een heidelandschap is schaars. Daarom zetten we ons in om het heidelandschap van de Lemelerberg te beschermen en behouden.

Meer heide, wat betekent dit voor de planten en diersoorten?

Meer heide is goed voor insecten, zoals graafbijen en vlinders en steeds zeldzaam wordende vogels, waaronder de veldleeuwerik en nachtzwaluw. Maar ook de zandhagedis leeft in een afwisselend heidelandschap met heidestruiken om de schuilen, maar ook open zandige plekjes om te zonnen. Een goed ontwikkeld heidelandschap is meer dan alleen heide, daar horen ook jeneverbessen, kruidige stukken, plekken met bos, korstmossen en stuifzand bij. Naast heide blijft er volop bos staan op de Lemelerberg. Zo blijft er voor alle huidige plant- en diersoorten een leefgebied op de Lemelerberg.

Welk resultaat willen jullie uiteindelijk behalen?

Het doel is behoud van de diversiteit aan planten en dieren op de Lemelerberg. Dit betekent dat er voor alle huidige soorten dieren en planten voldoende leefgebied moet blijven. Dus én bos én heidevelden, bronnetjes, zandverstuivingen enzovoort. Die laatste, kwetsbare soorten natuur dreigen te verdwijnen, dus zetten we ons juist daarvoor in.

Het uiteindelijke doel is dat - naast bos - het kenmerkende gevarieerde heidelandschap met heide, zandverstuivingen en bronnetjes op de Lemelerberg blijft bestaan. Dit is goed voor de biodiversiteit en het versterkt de natuur. Daarnaast keert – door het weghalen van bomen – het zicht op de berg terug en kunnen recreanten en omwonenden blijven genieten van heide.

Welke effecten hebben de maatregelen tot nu toe gehad?

Het is duidelijk dat eerdere werkzaamheden hun vruchten afwerpen. Op plekken waar tot voor kort nog bos stond, groeien al jonge struikheide en jeneverbes. Waar langer geleden is gewerkt, breidt de heide zich verder uit en bloeit deze in de zomer prachtig paars. De dieren profiteren hier ook van. De populatie nachtzwaluwen is bijna verdubbeld en de blauwvleugelsprinkhaan is terug van weggeweest. Nu het bos verwijderd is, valt ook op hoeveel jeneverbessen er vrij komen te staan. Deze komen slechts op een aantal plekken in Nederland in zulke grote aantallen voor. Met het juiste beheer ontstaat weer een gevarieerd landschap op de Lemelerberg met heide, zandverstuivingen én nog steeds volop gevarieerd bos.

Wat gebeurt er als jullie niets doen?

Als we niets doen, en de natuur en de stikstof hun gang laten gaan, wordt de hele Lemelerberg op termijn een bos en zal de kwaliteit van de heide verder achteruitgaan. We zijn al grote stukken heidelandschap – en de planten en dieren die er leven - kwijtgeraakt en dit zal alleen maar toenemen. Dat is niet alleen schadelijk voor de kwetsbare dieren en planten die zullen uitsterven omdat ze geen leefgebied meer hebben, maar ook voor ons als mensen. Volgende generaties zullen niet meer weten hoe een heideveld of zandverstuiving eruitziet. Los daarvan zal het verlies aan biodiversiteit invloed hebben op de kwaliteit van ons leefmilieu.

Kan de doelstelling ook bereikt worden door minder bomen te verwijderen?

De huidige natuur heeft het zo zwaar dat ze niet meer kan inspelen op invloeden van buitenaf, zoals de klimaatverandering en de overdosis aan stikstof. Kwetsbare planten en dieren móeten zich aanpassen, anders sterven ze uit. Dat aanpassen gaat beter in gezonde, robuuste natuurgebieden. Op de Lemelerberg kan de biodiversiteit alleen herstellen en versterken, als er weer een groot, robuust en aaneengesloten heidelandschap is. Door de begroeiing met bos zijn kleine geïsoleerd gelegen heideveldjes ontstaan. Diersoorten die hier leven kunnen hun soortgenoten niet meer bereiken. Er ontstaat inteelt en dit verzwakt de soort. Door het weghalen van bomen, ontstaan verbindingen en daardoor het grote, robuuste heidelandschap dat soorten nodig hebben.

Waarom willen jullie terug naar vroeger?

Het is niet het doel om terug te gaan naar vroeger. Toen bestond de Lemelerberg voor 90% uit heide. Het doel is het heidelandschap op de Lemelerberg herstellen en versterken zodat de dieren en planten die hier thuishoren een leefgebied houden. Liefhebbers van bos vinden straks nog steeds 100 hectare bos op de Lemelerberg en er zijn volop bossen in de omgeving. De dieren die nu in het bos leven houden genoeg leefgebied over.

Wordt de boskap gecompenseerd?

De provincie maakt in het kader van de landelijke Bossenstrategie afspraken met het Rijk over compensatie van boskap. Hun gezamenlijke ambitie is om alle boskap in het kader van Natura 2000 met terugwerkende kracht tot 1 januari 2017 te compenseren. Dit is verder uitgewerkt in de gezamenlijke Bossenstrategie van Rijk en provincies. Hierin is ook de ambitie uitgewerkt om het bosareaal in Nederland met 10% uit te breiden. Dit is landelijk circa 37.000 ha. Een deel daarvan komt ook in Overijssel.

Het is toch zonde van de bomen?

Elke boom heeft zijn verhaal en een gekapte vlakte ziet er eerst niet mooi uit. Het duurt even voordat de heide weer gaat groeien. Maar het relatief jonge bos dat wordt verwijderd, is zeer algemeen in het Vechtdal. De dieren die in het bos leven, zijn niet zeldzaam en hebben in de omgeving veel soortgelijke natuur om in te leven. De houtkap vindt zeer zorgvuldig plaats. Bomen met bijzondere waarde voor de natuur of beleving in het gebied blijven staan. Het te kappen bos betreft jong en eentonig naaldbos dat ook nog eens voor verdroging zorgt. Veruit het grootste deel van dit bos was tussen 1930 en 1960 nog heide. Het is bos geworden toen de schaapskuddes vanaf de jaren ‘50 verdwenen uit het heidelandschap. Het doel is dat we een gevarieerd heidelandschap creëren en dat gaat het beste op een plek waar heide en jeneverbessen van oudsher al voorkomen. Als we hier de begroeiing met bomen weghalen en wat extra werk doen, krijgen de heidevegetaties weer alle kansen om zich te ontwikkelen.

Bomen zijn toch waardevol omdat ze CO2 opnemen? Hoe zit dat met klimaatverandering?

We hebben te maken met een klimaatcrisis en bomen nemen CO2 op. Maar helaas hebben we ook te maken met een biodiversiteitscrisis. In de Natura 2000 gebieden zijn we verplicht om te zorgen voor behoud van de biodiversiteit. Als Landschap Overijssel zien we het als een kerntaak van onze organisatie om de biodiversiteit in onze natuurgebieden op peil te houden. Immers, juist in de afwisselende natuurgebieden die we beheren, komen (nog) kwetsbare planten en dieren voor die we nu nog kunnen beschermen. Binnen de Natura 2000-gebieden wordt de biodiversiteitscrisis dus bestreden. Buiten de Natura 2000-gebieden zet de provincie zich ervoor in dat bos wordt aangeplant, omdat bos CO2 opneemt en dit bijdraagt aan het oplossen van de klimaatcrisis. De bomenkap wordt door Rijk en provincie ruim gecompenseerd buiten de natuurgebieden. Met deze combinatie van maatregelen worden tegelijkertijd de biodiversiteitscrisis (behoud van kwetsbare soorten die alleen op de heide kunnen leven) en de klimaatcrisis (meer bomen die CO2 opnemen) aangepakt.

Worden de bomen gekapt om geld aan te verdienen?

Landschap Overijssel verwijdert hier geen bomen vanwege de inkomsten. Als het om geld zou gaan, kunnen we het bos beter laten staan. Dan kunnen we tot in lengte der jaren het aangegroeide hout blijven ‘oogsten’. Het beheer van heide kost meer geld dan bos, maar het is onze taak deze bijzondere natuur te behouden.

Wat zijn de gevolgen voor dieren die nu in het bos leven?

Er blijft voldoende bos bestaan op de Lemelerberg en in de ruime omgeving ervan. Dieren die hier leven, houden dus zeker genoeg alternatieven op de Lemelerberg of daarbuiten. Daar is met het vormgeven van de plannen al rekening mee gehouden. Ook is het verplicht om voorafgaande aan de werkzaamheden onderzoek te doen naar de (kritische) soorten die voorkomen in het gebied. Dat is dus ook gebeurd. Voor sommige dieren, zoals haas of ree, heeft het geen nadelig effect op hun leefgebied.

Een soort als ree vindt bijvoorbeeld nu ook al rustplek tussen jeneverbessen omdat dat vaak rustiger is dan de huidige bossen waar veel wandelaars zijn. Haas komt voor in bossen maar heeft een voorkeur voor open gebieden zoals heide maar ook weilanden. Konijn profiteert juist van een open landschap. De vogels die in het huidige bos leven hebben in de nabije omgeving voldoende ander bos waar ze naartoe zullen trekken, dit geldt ook voor diersoorten zoals vlinders, insecten en vleermuizen.

Hoe wordt gecontroleerd of het natuurherstel het juiste effect bereikt?

Vanaf het begin van het grootschalige natuurherstel in 2018 tot nu hebben we 110 hectare bos omgevormd naar heide. De aankomende drie jaar staat de resterende 40 hectare omvorming op de planning. We hebben dan het volledige natuurherstelplan uitgevoerd dat is opgesteld om het heidelandschap te beschermen. Na afronding van het volledige plan wordt gemeten of de Natura 2000-natuurdoelen zijn gehaald. De provincie Overijssel monitort het effect van de herstelmaatregelen en bekijkt op verschillende manieren wat de effecten zijn, en of dit voldoende is. Dit gebeurt onder andere met peilbuizen waarmee je de grondwaterstand in de gaten kunt houden en met het tellen van aanwezige planten en dieren. Naast de provincie houden wij ook een oogje in het zeil door regelmatig te bekijken in welke mate de natuur in het gebied profiteert van het natuurherstelwerk. Dit blijven we in de toekomst doen. En als het nodig is om bij te sturen, dan doen we dat.

Wat zijn de voordelen van gefaseerd heide ontwikkelen?

Het voordeel van gefaseerd heide ontwikkelen is dat het omvormen van kleinere percelen van bos naar heide minder impact heeft op de natuur en bezoekers van het gebied. Daarnaast kunnen we door gefaseerd te werken de bomen sneller afvoeren en vervolgmaatregelen meteen aansluitend uitvoeren. Pas als we alle stammen en strooisel hebben verwijderd en de bodem is bewerkt, starten we met een nieuw stuk heideontwikkeling. Tot slot, delen we hiermee het beheer op in kleinere stukken om zo de opslag die naast de nieuwe heide opkomt beter aan te kunnen (ook met de schaapskudde).

Wat levert recreanten het nieuwe landschap op?

Prachtige uitzichten, een nieuwe beleving van het gebied waarbij je op de uitgestrekte heide meer openheid ervaart en er meer (uit)zicht is op en naar de berg. Er is ook meer variatie in het landschap. Ons ideale toekomstbeeld doet bovendien recht aan de historie van het landschap; de smeltwaterdalen, raatakkers, middeleeuwse wegen met karresporen en Park 1813. Zodat de bezoeker straks niet alleen hoogwaardige natuur ziet, maar ook meegenomen wordt in 4.000 jaar bewoningsgeschiedenis van de Lemelerberg.

Hoe lang duurt het voordat er weer heide groeit op de omgevormde delen?

Omdat de heideontwikkeling op de Lemelerberg gefaseerd wordt uitgevoerd en we de effecten van ons werk nauw in de gaten houden, kunnen we zeggen dat een stuk omgevormd bos drie tot vijf jaar nodig heeft om te ontwikkelen tot heidelandschap. Na deze periode zie je stukjes open zand, gevarieerde heide en kruiden en vitale jeneverbesstruwelen.

Hoe voorkomt Landschap Overijssel dat de herstelde heide opnieuw begroeid raakt met bomen?

Dat gebeurt door intensief te beheren. De eerste jaren schalen we dit beheer op naar een zeer intensief niveau, die noemen we overgangsbeheer. Dit betekent dat de heide de komende jaren regelmatig gemaaid gaat worden. Ook wordt de schaapskudde uitgebreid voor extra begrazing en er is een actieve vrijwilligersclub die wekelijks de handen uit de mouwen steekt. Een lokale aannemer gaat jaarlijks met o.a. de bosmaaier rond om jonge bomen weg te maaien zodat de jonge heide niet wordt verdrukt.

Vragen over de uitvoering van werkzaamheden

Wie is de opdrachtgever van de maatregelen en wie voert ze uit?

De provincie is opdrachtgever en als terreinbeheerder van de Lemelerberg voert Landschap Overijssel de maatregelen uit. De Bosgroepen verzorgt het weghalen van de bomen en heeft de concrete uitvoering uitbesteed aan aannemers. Ebola BV zal de onderbegroeiing verwijderen en Zweverink BV verzorgt het kappen van de bomen en het afvoeren van de stammen en takken.

Houden jullie rekening met de aanwezige planten en dieren bij de uitvoering van het werk?

Jazeker! We houden rekening met broedende vogels, maar ook met kwetsbare planten, bijzondere bomen en roofvogelnesten. Er vindt, voordat we aan de slag gaan, een uitgebreide inventarisatie plaats of er planten en dieren zijn die last kunnen hebben van het werk en beschermd moeten worden. Deze worden op een kaart gemarkeerd en soms zelfs in het veld afgezet, zodat de aannemer deze plekken kan ontzien. Om ervoor te zorgen dat dit een belangrijk aandachtspunt blijft, vindt er geregeld overleg in het veld plaats tussen onze ecoloog en de aannemer.

Wat gaat er gebeuren nadat de bomen zijn verwijderd?

We bewerken hier de grond zo dat de heidezaden die hier van vroeger nog in de grond zitten de beste kansen krijgen om te ontkiemen en zodat we hier goed beheer kunnen uitvoeren om nieuwe boompjes vroegtijdig te verwijderen. Dat betekent dat we onder meer gaan plaggen, schrapen, harken en stobben verwijderen en op specifieke plekken steenmeel strooien. Op sommige plekken groeien nog jeneverbesstruwelen, bosbesstruiken of heideplanten, een herinnering aan vroeger. Daaraan is dus goed te zien dat een aantal decennia terug hier nog heide groeide en het bos er nog niet was. Hier doen we niets en geven we deze planten de ruimte om zich verder te ontwikkelen.

Waar gaan de boomstammen heen?

Dit is afhankelijk van de kwaliteit van het hout van de bomen. Het uitgangspunt is dat elk deel van de boom zo optimaal mogelijk wordt benut. Landschap Overijssel verkoopt het hout op daarvoor geëigende plekken en gebruikt de opbrengst om haar beheeractiviteiten (mede) mee te financieren. Het hout gaat naar papierfabrieken en kwalitatief minder goed hout wordt verkocht aan spaanplaatfabrieken. Het mooie hout gaat naar houtzagerijen om er bouwhout van te maken en takafval wordt versnipperd voor energieopwekking.

Specifiek:

- zaaghout: voor de bouw (constructiehout voor huizen en schuren) en voor meubels en keukens
- kisthout: voor de verpakkingsindustrie
- profielhout: emballage, planken, kozijnen, tuinhout en als kisthout
- OSB (=grove spaanplaat): voor (afbouw)doeleinden
- vezelhout: voor de papierindustrie (vouwkarton) en plaatindustrie (bijvoorbeeld voor spaanplaat)
- Overig rest takhout wordt verwerkt tot chips (hier kunnen we niets meer mee) voor energieopwekking (biomassa).

Wat merkt de bezoeker van de houtkap?

De bezoeker van de Lemelerberg kan hinder ondervinden van het geluid dat de machines produceren of omdat deze over wandelpaden rijden. Verder ziet de wandelaar houtstapels langs de paden en hier en daar hopen takken liggen die versnipperd gaan worden. We proberen alle wandelpaden zo goed mogelijk begaanbaar te houden maar voor de veiligheid kan het nodig zijn dat er even een omleiding is aangebracht. Die geven we dan ter plekke duidelijk aan. De parkeerplaats aan de Ledeboersweg zal tijdens de werkzaamheden deels gebruikt worden als depot voor stam- en takhout. Dit zal betekenen dat ongeveer de helft tot 1/3^{e} van de parkeerplaats beschikbaar blijft voor het gebruik van bezoekers.

Wat gebeurt er met de routes?

Sommige paden worden aangepast. Op sommige plekken creëren we rust op de heide, door paden samen te voegen die nu heel dichtbij elkaar liggen. Op andere plekken maken we juist het nieuwe landschap en bijzondere plekken toegankelijk, om de natuur en cultuurhistorie nog beter en mooier te kunnen beleven.

Is het natuurgebied Lemelerberg tijdens het natuurherstel gewoon toegankelijk?

Ja. Soms kan het zijn dat er voor de veiligheid tijdelijk een pad is afgesloten. Dit wordt ter plekke aangegeven en er wordt voor een omleiding gezorgd. We proberen dit wel zoveel mogelijk te voorkomen.

Is het Theehuis Lemelerberg bereikbaar?

Ja. Het Theehuis blijft gedurende de werkzaamheden gewoon bereikbaar. Datzelfde geldt voor de parkeerplaats.

Wie kan ik bellen met vragen of opmerkingen?

Heeft u tijdens de werkzaamheden vragen of opmerkingen, dan horen wij die graag. U kunt mailen met projectleider Rien Heerdink: rien.heerdink@landschapoverijssel.nl. Bij geen gehoor Jan-Henk Schutte: janhenk.schutte@landschapoverijssel.nl. Wilt u liever telefonisch contact? Bel dan naar: 0529 - 401 731